

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМ. М.І. ПИРОГОВА

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ
ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСАХ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**У ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

21-22 листопада 2024 року

**Вінниця
ТВОРИ
2024**

УДК 1(091):004.83

Ф 56

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 4 від 27.12. 2024).

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, за грамотність, літературний стиль та інші відомості. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори конференції та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Ф 56 **Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах.** Матеріали доповідей та виступів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 21-22 листопада 2024 року. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 204 с.

ISBN 978-617-552-740-5

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю **«Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах»**, яка відбулась у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 21-22 листопада 2024 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, працівникам закладів вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, студентам та всім, хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

УДК: 1(091):004.83

© ВНМУ ім. М.І. Пирогова, 2024

© Кафедра філософії та суспільних наук, 2024

© Колектив авторів, 2024

© ТОВ «ТВОРИ», 2024

ISBN 978-617-552-740-5

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

**Ректор, Голова Вченої ради ЗВО, доктор медичних наук, професор,
професор кафедри ендоскопічної та серцево-судинної хірургії
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова
Петрушенко Вікторія Вікторівна**

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

**проректор ЗВО з науково-педагогічної та виховної роботи
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та
суспільних наук, академік НАН ВО України
Вергелес Костянтин Миколайович**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Харьковщенко Євген Анатолійович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куліш Павло Лаврентійович – кандидат філософських наук, доцент, в.о. завідувача кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (відповідальний секретар)

Ковтун Наталія Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології Житомирського державного університету імені Івана Франка

Мельник Віктор Мирославович – кандидат політичних наук, науковий співробітник філософського факультету, асистент ЗВО кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Рецензенти:

Панчук Ірина Іванівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету

Слюсар Вадим Миколайович – доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій Державного університету «Житомирська політехніка»

Матусевич Людмила Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент ЗВО кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЕ СЛОВО	7
1. Петрушенко В.В. ЗАСАДИ ЗБАЛАНСОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-УПРАВЛІНЦІВ У МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	9
2. Петрушенко В.В., Гребенюк Д.І, Сідоров А.А., Ружанська В.О., Собко В.С., Стойка В.С. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КЛІНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	12
3. Беднарчик Т.Р., Беднарчик М.В. ТРАДИЦІЇ ЛІДЕРСТВА У МЕДИЦИНІ.....	16
4. Білокобильський О.В. ЧОМУ ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ ПІД ВПЛИВОМ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ МОЖЕ МАТИ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНІ НАСЛІДКИ.....	20
5. Білоцький Ф.О. БАЗИСНІ ОСНОВИ ШЛЮБУ В ІСЛАМІ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	22
6. Бобело В.С. ТЯГЛИСТЬ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: СПРОБА РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОШУКІВ УЦР.....	25
7. Вергелес К.М., Куліш П.Л. СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: ВІД НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ДО НАВИГАЦІЙНОЇ МАПИ.....	31
8. Виговський М.Р. КУЛЬТ ПРЕДКІВ ТА ЙОГО ВІДОБРАЖЕННЯ.....	36
9. Віштак І.В., Майданевич Л.О. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ.....	41
10. Вознюк О.Ю. УКРАЇНА – НАТО: СУЧАСНІ ВІДНОСИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	43
11. Гольд О.Ф., Васалатій М.В. МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА – СУЧАСНИЙ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	46
12. Горохова Л.В., Тихолаз С.І. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	50
13. Горохова Л.В., Наумович К.А. ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЇ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	56
14. Дорош А.М. ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	59
15. Дроботько Т.О. ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ У РЕЛІГІЙНІЙ СФЕРІ.....	63
16. Дрозд Б.Ю. ВІДЧУЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ.....	67
17. Зінченко Є.В. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ.....	71
18. Зубкова М.В. РОЛЬ ПРОТЕСТАНТИЗМУ В ОСВІТНЬОМУ І КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ.....	74
19. Калач Д.М., Марчук І.А., Гулевич А.М. ІДЕЯ СВОБОДИ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ.....	77

20.	Кобетяк А.Р. ЦЕРКОВНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПРИМИРЕННЯ.....	82
21.	Кобетяк Т.Р. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІЖРЕЛІГІЙНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ.....	86
22.	Козловець М.А., Тарасюк М.Й. ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ.....	90
23.	Кошелевський В.С. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНФЕСІЙНОГО ПРОСТОРУ ЖИТОМИРСЬКОГО РЕГІОНУ.....	94
24.	Лавинюкова А.-В.Р. МНОЖИННІ РЕЛІГІЙНІ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	98
25.	Лациба В.П. ЦИВІЛІЗАЦІЙНЕ ДОЗРІВАННЯ І КОЛОНІЗАЦІЙНА СПАДЩИНА: УКРАЇНЬСЬКА НАЦІЯ В УМОВАХ ПОСТІМПЕРСЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (1917-1921 рр.).....	101
26.	Лук'янюк А.О. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: СТАН, ТЕНДЕЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	105
27.	Макаров З.Ю. ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОГО НАЧАЛА ЗА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ.....	107
28.	Максименко І.Г. МІЖОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ В СУЧАСНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ.....	113
29.	Мельник В.М. ФЕДЕРАТИЗАЦІЯ ВАРВАРСЬКИХ ПЛЕМЕН ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....	117
30.	Павленко П.Ю. ЄВРАЗІЙСТВО ЯК ГЕОПОЛІТИЧНЕ КРЕДО РАШІЗМУ: ВІЯВИ ЄВРАЗІЙСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ У СФЕРІ РЕЛІГІЇ.....	123
31.	Предко Д.Є. ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ВНУТРІШНЬОЇ» ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	128
32.	Предко М.Є. ФРЕНСІС ФУКУЯМА ПРО ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ ЯК СКЛАДОВУ СИЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.....	132
33.	Предко О.І. РЕЛІГІЙНИЙ ФАНАТИЗМ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ СМИСЛОВІ АСПЕКТИ.....	136
34.	Птиця М.Б. ВПЛИВ НАВІЮВАННЯ НА СТІЙКІСТЬ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ.....	140
35.	Ратніков В.С. ПОНЯТТЯ ЗАКОНУ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ НАУКИ.....	144
36.	Ратушняк І.І., Сафарова Г.М. СПОГАДИ ВДЕМЧУКА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ «САНІТАРНОЇ МІЖНАРОДНОЇ МІСІЇ ДЛЯ ПОБОРЕННЯ ПОШЕСТЕЙ» НА ПОДІЛЛІ І ПОДНІСТРОВ'І У ЛИСТОПАДІ–ГРУДНІ 1919 р.....	149
37.	Рисинець Т.П., Балтремус В.Є., Лісовий М.І. ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА СОЦІОБІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	156
38.	Ситайло Ю.В. ІДЕЯ СОБОРНОСТІ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ.....	159
39.	Соколовський О.Л. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ВЧЕННЯ.....	162

40.	Ставничий А.М. ДЕМОКРАТІЯ І ХРИСТІЯНСТВО В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	164
41.	Стадник Б.М. ІДЕЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	168
42.	Сятиня В.Г. МІСЦЕ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ХVІІІ СТ.....	172
43.	Тамашук Я.М. НЕКОГНІТИВНІ ТА КОГНІТИВНІ ЛІНІЇ ОБГРУНТУВАННЯ ФІЛОСОФІЇ – ПРОЦЕСУАЛЬНІСТЬ І РЕЗУЛЬТАТ... ..	175
44.	Тимченко Д. М. СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ЕЛЕКТОРАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ В НІМЕЧЧИНІ (ПРИКЛАД ВИБОРІВ ДО ЛАНДТАГУ ТЮРИНГІЇ).....	177
45.	Ханжи В.Б., Яхіна Д.В. КОНТИНУАЛІЗМ ТА АТОМІЗМ У МОДЕЛІ ЧАСУ ІСААКА НЬЮТОНА: ПРОБЛЕМА «УЗГОДЖЕННЯ НЕУЗГОДЖУВАНОВОГО».....	182
46.	Школьнікова Т.Ю. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ.....	186
47.	Янішевський О.Л. ФІЛОСОФІЯ ЛЮБОВІ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ.....	190
	НАШІ АВТОРИ.....	194

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Щорічне проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах» уже давно стало доброю традицією Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова. За своїм внутрішнім змістом конференція реалізує ідеали інтеграції медицини, гуманітарного та суспільного знання. Вона узагальнює той надзвичайний багаж інтелектуальних досягнень університетської спільноти, котрий може бути використаний і постійно застосовується задля розбудови національно-орієнтованої системи підготовки студентів-медиків, виховання висококультурних патріотів України.

«Лікар», «лікар-педіатр», «лікар-стоматолог», «лікар-психолог», «фармацевт» тощо – не лише ремісники чи виконавці поставлених «зверху» завдань. Означені професії передбачають насамперед необхідність мислити *самостійно*.

Крім самостійності, потрібна також постійна критична переоцінка власних знань, навичок, поглядів. Звісно, працювати над собою, тим паче перманентно, достатньо складно. І лише коло філософських і гуманітарних дисциплін спроможне виховати здатність коректно оцінювати своє минуле, теперішній стан, майбутнє. Тільки філософія вкупі із суміжними науками позбавляють здобувача освіти *аберації* – втрати світоглядної «чіткості» та неправильного сприйняття окремих просторово-темпоральних чинників.

Життя багатогранне та багатомірне. Тож філософія, логіка, культурологія, релігієзнавство, історія тощо навчають сприймати навколишнє (зокрема, соціальне) середовище правильно, вирощують високорозвинену особистість. Разом вони готують ґрунт і для емпатії, детермінованої деонтологією медичної практики. Окремо я би хотіла відзначити фактор плекання екологічної свідомості в нинішніх умовах, далеко не сприятливих для захисту довкілля. Усі ці елементи світогляду лікаря чи фармацевта генеруються циклом гуманітарних і соціально-поведінкових освітніх компонент.

У 2024 р. ВНМУ ім. М. І. Пирогова вперше прийняв до своїх лав здобувачів магістерського рівня освіти за спеціальностями «Психологія», «Менеджмент», «Громадське здоров'я». Якщо в 2023 р. я дозволяла собі писати тільки про плани розширення навчальної інфраструктури Університету, то тепер уже маю право з гордістю констатувати: ВНМУ ім. М.І. Пирогова перетворюється на опорний центр ментального здоров'я й організації медичної справи всеукраїнського рівня.

Ще декілька слів про структурні трансформації, які мають прямий зв'язок зі сферою наукових інтересів багатьох учасників цієї конференції.

По-перше, запрацював Навчально-науковий інститут громадського здоров'я на чолі з невтомним науковцем і спеціалістом міжнародного

рівня, вченим-гігієністом, доктором медичних наук, професором Ігорем Сергетюю. По-друге, Пироговський Медуніверситет може похвалитися організацією та високофаховою діяльністю кафедри педагогіки та психології на чолі з кандидатом психологічних наук, доцентом Тетяною Рисинець і кафедри менеджменту та маркетингу на чолі з доктором економічних наук, доцентом Юлією Головчук. Безумовно, ці підрозділи знаходяться на етапі конституювання власних засадничих наукових тем. Найголовніше, що Університет знайшов у собі сили до безпосереднього діалогу з актуальними царинами суспільних наук.

Надзвичайно багато задля підняття престижу соціально-поведінкових і гуманітарних наук робить справжній трудівник – проректор ВНМУ з науково-педагогічної та виховної роботи, доктор філософських наук, професор Костянтин Вергелес. Адміністрація Університету висловлює щиру подяку керівнику кафедри філософії та суспільних наук, кандидату філософських наук Павлу Кулішу, відзначає багаторічну плідну діяльність доктора філософських наук, професора Святослава Черкасова, кандидата історичних наук, почесного професора Університету Валерія Лациби. Насправді абсолютно кожен представник колективу кафедри заслуговує найкращих і чуттєвих слів подяки в обставинах, коли живе українське слово про українську історію, український світогляд, українську культуру – це зброя проти чужоземних зазіхань на нашу духовність, ідентичність, суверенітет, цивілізаційний вибір.

Слава Україні!

Вікторія Петрушенко

Ректор, Голова Вченої ради ЗВО, доктор медичних наук, професор, професор кафедри ендоскопічної та серцево-судинної хірургії Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Ханжи В. Б.,
д. філос. н., професор,
завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов
Одеський національний медичний університет
м. Одеса, Україна

Яхіна Д. В.,
здобувачка вищої освіти другого рівня
медичного факультету
Одеський національний медичний університет
м. Одеса, Україна

КОНТИНУАЛІЗМ ТА АТОМІЗМ У МОДЕЛІ ЧАСУ ІСААКА НЬЮТОНА: ПРОБЛЕМА «УЗГОДЖЕННЯ НЕУЗГОДЖУВАНОВОГО»

Дослідження темпоральної проблематики, що здійснюються одним з авторів в контексті *антропологічної парадигми часу*, зокрема через розробку і низку подальших реконструкцій концепції антропного часу (Ханжи, 2014, 2020, 2023), не виключають (ба більше – природно передбачають) розгляд альтернативних позицій, тим паче, якщо відповідні традиції є набагато старішими і значно поширенішими в історії філософії та науки. Йдеться про *онтологічну парадигму часу* – зразкову фундаментальну модель, в рамках якої час переважно розуміється як «сущє-від-світу», тобто як атрибут світобудови взагалі та конкретних природних об'єктів зокрема (детальніше – див. [4]). Дана лінія філософування щодо сутності та існування часу, а також темпоральної ознаменованості світу представлена багатьма концепціями та теоріями, які, ставши зразковими для низки поколінь мислителів, теж набули статусу парадигм (у більш вузькому сенсі цього поняття). У цій роботі досліджуються особливості концепції видатного англійського науковця Ісаака Ньютона, яка заклала фундаментальні підстави для подальшого розвитку вельми значущої традиції – *субстанціальної парадигми часу*. У XVIII–XX ст. поглиблення, поширення і реконструкції субстанціальної моделі темпоральності були запропоновані такими її adeptами, як: І. Г. Ламберт, Ж. Л. Лагранж, П.-С. де Лаплас, Л. Больцман, К. В. Л. Шарльє, М. О. Козирєв. В останні десятиліття робота вчених, що, безумовно, ведеться з урахуванням результатів, здобутих у післяньютонівські періоди (в рамках некласичної та постнекласичної наукових традицій), у цьому руслі продовжується.

Донині немає однозначної відповіді на питання про те, який підхід – *дискретизм* чи *континуалізм* – культивує Ньютон у своєму вченні про простір і час. Скоріш за все, остаточного розв'язання цієї проблеми і не буде, оскільки у роботах різних етапів своєї діяльності англійський автор висловлював прямо протилежні погляди з цього приводу. Проте вказана

обставина ще більше піднімає градус пошукового інтересу до ньютонівської спадщини. Отже, дані матеріали присвячено розгляду цієї недостатньо дослідженої сторони вчення великого мислителя.

Ньютонівське розуміння природи часу (і простору) впливає з його картини світу в цілому, в якій Всесвіт був поданий як однорідний і нескінченний. Примітно, що в широко розповсюдженій у XV–XVII ст. пантеїстичній моделі буття (хоча в тому чи іншому виді та масштабі поширення, явно або латентно пантеїзм присутній у думці практично кожної епохи – аж до теперішнього часу) ідея нескінченності світобудови органічно поєднується з ідеєю її вічності (наприклад, у вченнях Дж. Бруно, Б. Спінози). Ньютонівське ж вчення, яке також багато в чому насичене пантеїстичними інтонаціями, супроводжує нескінченний Всесвіт абсолютним часом. Іншими словами, «застиглий» Універсум Бруно змінюється на «рівномірно плинний» Універсум Ньютона.

Англійський фізик різко критикує теорію кінцевого Всесвіту (наприклад, у листі до Р. Бентлі). Спираючись на досягнення своїх попередників (М. Коперника, Дж. Бруно, Г. Галілея) [5; 6], Ньютон прагне пояснити, чому «злиття» космічних об'єктів досі не відбулося. Він показує, що якщо Всесвіт був би граничним, то матерія, будучи рівномірно розподіленою по ньому, кожною своєю частинкою відчувала би вплив сил тяжіння. Зрештою, будучи стягуваною гравітацією від периферії до центру, вона перетворилася б на однорідну надзвичайно щільну сферичну масу [9, с. 2]. У той же час, звертаючи увагу на дійсну розсіяність у Всесвіті зоряних систем та відокремленість одного скупчення речовини від іншого, Ньютон вважає, що це обумовлено таким атрибутом світобудови, як нескінченність. «...Якби матерія була рівномірно розподілена по всьому нескінченному простору, – знаходимо в автора листа, – то вона ніколи не могла б зібратися в одну масу, а одна її частина збиралася би в одну масу, а інша частина – в іншу так, щоб створити нескінченну кількість великих мас, розсіяних на великі відстані одна від одної по всьому цьому нескінченному простору» (переклад наш. – В. Х., Д. Я.) [9, с. 2–3]. Візуалізація думки про кінцеву світобудову, що відторгається Ньютоном, демонструє картину «воронки-лійки», краї якої є рівновіддаленими від центру – «горла». Кожна молекула рідини, потрапляючи в такий світ, отримує вектор руху, який задається центром – місцем з найбільшою силою тяжіння. А ество нескінченної світобудови – відсутність «центрування» в принципі. Отже, позбавлення моделі Всесвіту «центру», а відповідно – і начала, що притягує, позбавляє необхідності долати «гравітаційний парадокс», суть якого в тому, що у речовини граничного нестационарного Всесвіту перспектива є однозначною – колапсування за кінцевий час.

У моделі І. Ньютона, розробленій у головній праці вченого «Математичні принципи натуральної філософії» (була представлена

Королівському товариству 1686 р.), зазначено, що час та простір – це абсолютні субстанції (ідея субстанціальності часу і простору, яка виникла ще в античності, знаходить у вченого свою завершеність), «вмістилища самих себе і всього суцього» [2, с. 32]. Як видно, абсолютизація часової (як і просторової) сутності узгоджується із показаними вище загальними світоглядними позиціями ученого. Ньютон наголошує, що знаходження природного суцього у всесвітніх субстанціальних «оболонках» (а субстанціальна концепція була, по суті, результатом буквального відтворення тези про те, що все, що існує фізично, існує у просторі та часі) аж ніяк не впливає на них самих. Висловлюючи своє розуміння часу, великий фізик пише: «Абсолютний, істинний математичний час сам по собі та по самій своїй сутності, без жодного відношення до чогось зовнішнього, плине поступово, та інакше називається тривалістю» (переклад наш. – В. Х., Д. Я.) [2, с. 30]. Інакше кажучи, плин абсолютного часу не залежить ані від прискорення або уповільнення руху тіл, ані від процесів, що відбуваються в самих тілах. Жодні зовнішні, щодо до об'єктів світобудови, причини також не в силах змінити хід годинника (умовного світового хронометра), запущеного Творцем при створенні світу – він йде з тих пір однаково у всіх частинах Всесвіту. Відповідно, тривалість існування речей є величиною константною. Коментуючи таке бачення часу (і простору), І. Пригожин та І. Стенгерс зауважують: «Жодного зв'язку між «вмістом» (матерією) та «оболонкою» (простором і часом) в ньютонівському описі не було» (переклад наш. – В. Х., Д. Я.) [3, с. 15].

Ньютонівське вчення про абсолютний час як рівномірно плинну тривалість природним чином викликає коментарі та питання наступного змісту:

1. Якщо час, що розуміється як субстанція, є плинним, то необхідно визнати існування більш глобального часу, в рамках якого плин міг би бути «схопленим» як такий. Логіка підказує, що таким чином можна прийти до ідеї часу в часі («субстанція в субстанції»), причому «першоматрьошка» часу, схоже, йде в нескінченність.

2. На підставі чого можна стверджувати рівномірність перебігу часу, адже це вимагає визнання наявності зовнішнього вимірника-контролера швидкості часу, своєрідного позачасового спідометра? Однак якщо такий існує, то це суперечить тезі про те, що час – вмістилище *всього* суцього. Отже чи залишається для позачасового вимірювача місце у цьому світі?!

Слід зазначити, що Ньютон відрізняв від абсолютного часу відносний час – міру тривалості того чи іншого процесу, яка формується на підставі осягнення почуттями різних видів руху та вживається у повсякденному житті замість істинного математичного часу (година, день, місяць, рік) [2, с. 30]. Крім функції пізнавального впорядкування емпіричних процесів поняття відносного часу покликане виступити як засіб людського «підступу» до істинного часу.

У роботах «Деякі філософські питання», «Про тяжіння» та ін. Ньютон висловлює атомістичні погляди на рух, простір, час. Він вважає, що ці об'єкти мають ліміт подільності. Наприклад, неподільну (indivisible) одиницю часу великий фізик означає як «найменшу тривалість часу» (least degree of time) [8, с. 353]. Цілком імовірно, що на формування цих поглядів Ньютона вплинули вчення атомістів давнини – Епікура і Діодора Крона, у яких неподільна темпоральна одиниця позначена терміном «атом часу» [1; 7]. Отже, абсолютна часова субстанція, будучи розглянутою «під мікроскопом», постає як послідовність «атомів», які змінюють один одного.

Примітно, що у своїх пізніх роботах, у тому числі «Математичних принципах», Ньютон старанно уникає розробки атомістичного уявлення про явища та процеси. Це було викликано усвідомленням можливих наслідків із боку державної англійської церкви (англіканства), яка шанувала тоді фізику субстанціальних якостей Аристотеля і подальшої схоластичної традиції. Тим не менш, навряд чи Ньютон щиро відмовився від атомістичних поглядів. Адже, віддавши перевагу пасивним, позбавленим функції саморуку атомам щодо субстанціальних форм Аристотеля, він міг, нехай і побічно, вкотре підкреслити тотальну залежність всього суцього від Бога (у висловлюваннях самого автора – Володаря Всесвіту, Господа Бога Вседержителя, Пантократора) [2, с. 659].

Тож якої теорії часу дотримується в такому разі Ньютон: *континуалістської чи атомістичної?* Однозначної відповіді від самого видатного вченого немає. До цієї проблеми в останні десятиліття знов повернулися інтерпретатори його творчості. Так, Л. М. Косарева пише, що «...безперервність цілого класу величин є не вихідним станом, а межею, до якої прагне внутрішньо «розірвана» на «інтервали», «сходинки», «моменти», «імпульси» величина при нескінченному зменшенні значення кожного із таких інтервалів» (переклад наш. – В. Х., Д. Я.) [1, с. 155]. І ключовим у подібному синтезуванні є звернення Ньютона до ідеї Пантократора: саме Абсолютна Могутність дозволяє Вседержителю здійснити те, що з погляду аристотелівської та схоластичної метафізики не виявляється можливим, – створити час, який має континуальну сутність, із дискретно існуючих його «атомів», самостійних незв'язаних миттєвостей.

Література:

1. Косарева Л. М. Образ времени в европейской культуре XVII века и динамика Ньютона. *Ньютон и философские проблемы физики XX века* / отв. ред. М. Д. Ахундов, С. В. Илларионов. М. : Наука, 1991. С. 140–155.
2. Ньютон И. Математические начала натуральной философии / под ред. Л. С. Полака ; пер. с лат. и коммент. А. Н. Крылова, предисл. Л. С. Полака. М. : Наука, 1989. 689 с.

3. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. К решению парадокса времени / пер. с англ. Ю. А. Данилова. Изд. 5-е, испр. М.: Едиториал УРСС, 2003. 240 с.
4. Ханжи В. Б. Онтологическая и антропологическая парадигмы времени. *Философские проблемы биологии и медицины: сб. докл. и сообщ. ежегод. конф. / редкол. : Моисеев В. И. (гл. ред.) и др. М.: Принтберри, 2007– . Вып. 5 : Нормативное и дескриптивное. 2011. С. 151–153.*
5. Кнох D. Bruno's Doctrine of Gravity, Levity and Natural Circular Motion. *Physis, new series.* 2002. Vol. 38. Pp. 171–209.
6. Кнох D. Copernicus's doctrine of gravity and the natural circular motion of the elements. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes.* 2005. Vol. 68. Pp. 157–211.
7. McGuire J. E., Tamny M. Certain Philosophical Questions: Newton's Trinity Notebook. Cambridge ; New York : University Press, 1983. XII, 519 p. : ill.
8. Newton I. Certain philosophical questions. *Certain Philosophical Questions: Newton's Trinity Notebook / J. E. McGuire, & Martin Tamny.* Cambridge ; New York : University Press, 1983. — Pp. 329–465.
9. Newton I. Letter I. To the Reverend Dr. Rickard Bentley, at the Bishop of Worcester's House in Park-street, Westminster, dated 10 December 1692. *Four Letters from Sir Isaac Newton to Doctor Bentley Containing Some Arguments in Proof of a Deity.* London : Printed for R. and J. Dodsley, Pall-Mall, MDCCLVI. Pp. 1–11. URL : <https://archive.org/details/FourLettersFromSirSaacNewtonToDoctorBentleyContainingSomeArgumentsInProofOfADEITY/mode/2up> (accessed: 15.11.2024).

Школьнікова Т.Ю.,

к.істор.н., доцент,

доцент кафедри філософії та суспільних наук

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Школьнікова В.В.,

магістрант ЗВО

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ

Прийняття рішень у кризових ситуаціях – це складний процес, який виходить далеко за межі звичайного вибору з кількох варіантів. У таких ситуаціях рішення вимагають максимальної чіткості та зваженості, але

Наукове видання

**ФІЛОСОФІЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ**

**V ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

(21-22 листопада 2024 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

Друкується за авторською редакцією

Підписано до друку 06.02.2025.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Друк. арк. 12,75. Умов. друк. арк. 11,86. Обл.-вид. арк. 12,17.
Наклад 100 прим. Зам. № 0920/1.

Видавець та виготовлювач ТОВ «ТВОРИ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.

Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.

e-mail: info@tvoru.com.ua

<http://www.tvoru.com.ua>